

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора кафедри людських прав Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Никифорака Михайла Васильовича на дисертацію Біленкової Юлії Сергіївни «Участь політико-правових суб'єктів Української РСР в розробці та утвердженні основних інститутів нового міжнародного права (1944 – 1991 рр.): історико-правове дослідження», подану до захисту у спеціалізованій вченій раді Д.35.03.52.19 Національного університету «Львівська політехніка» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права: історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційного дослідження незаперечна. Однак, зовсім не в тому, що ретроспективний аналіз досвіду зовнішньополітичної діяльності Української РСР представляє великий інтерес (пізнавальний і практичний) для українського суспільства, української держави, української науки і освіти. По великому рахунку такий інтерес зник разом із привидом комунізму, панування було нав'язане українському народу як безглуздий кривавий експеримент. Пророчими виявилися слова Отто фон Бісмарка: «Якщо вам хочеться соціалізму, то виберіть країну, якої не шкода...».

Актуальність дисертаційної теми диктується сьогоденням з позицій необхідності осмислення, що з тугого досвіду «безтілесного муб'єкта міжнародного права», яким була Радянська Україна, може бути використане сьогодні, як оцінити успадкований від неї дипломатичний корпус.

Зазначена «безтілесність» проявляється передусім в тому, що починаючи з 1940-х років Українська РСР підписала майже 170 міжнародних угод. Але двосторонні угоди і договори УРСР фактично не

укладала. Це здійснювали виключно органи Союзу. Ще одним проявом «безтілесності» було те, що в Українській РСР працювали окремі іноземні консульства, але акредитувались вони при Міністерстві закордонних справ Союзу, а не Міністерстві закордонних справ УРСР. Також Радянська Україна не обмінювалась дипломатичними і консульськими представництвами з жодною країною світу. Не була мовою дипломатії УРСР і українська мова.

Навіть пересічним громадянам України сьогодні зрозуміло, з якими зусиллями дається Україні доступ до основних світових і європейських політичних, економічних, військових структур. Бідні і наскрізь корумповані ми нікому не потрібні навіть на фоні російської агресії.

Вітчизняні зовнішньополітичні потуги не справляють великого враження. Хоча формально Україна є членом біля 30 міжнародних організацій, бере участь у 250 міжнародних договорах, має дипломатичні відносини більш ніж із 150 державами (в ООН їх 193).

Випробування «руським миром» - це найважчий екзамен, який Україна має скласти аби повною мірою набути державний суверенітет, проголошений 1991 року. Випробування проходить як внутрі країни, так і на міжнародній арені. Україна стоїть на краю прірви. Саме так висловилась член-кореспондент НАН України, провідний науковий спеціаліст Інституту історії АН України Лариса Якубова у своїй недавно опублікованій книзі «Русский мир» в Україні: на краю прірви. «...У цій патовій ситуації важливо, ким вона себе відчуває: загнаною в безвихідь істотою, що має впасти і розбитися; бійцем, що вистоїть; чи птахом, що може злетіти до неба». Хочеться приєднатися до цих слів відомого історика, особливо після президентських виборів.

Достовірність отриманих результатів, на нашу думку, забезпечена насамперед опорою на досить обширну документальну базу, в тому числі архівну.

Безперечною позитивною рисою дисертації є загалом добре знання історіографії проблеми, критичне використання наукових здобутків як вітчизняних, так і зарубіжних правознавців.

Оцінюючи наукову новизну одержаних результатів, слід зазначити, що дисертація справді є однією із перших у вітчизняній історико-правовій науці спроб комплексного аналізу участі Української РСР у зародженні та утвердженні нового міжнародного права після другої світової війни.

В якійсь мірі це, очевидно, оправдано. Для появи такого дослідження потрібен був час, потрібно було накопичення доступного емпіричного історичного матеріалу, достатнього для узагальнюючих теоретико-правових, філософсько-правових суджень, історико-правових висновків, концепцій, конструкцій. На жаль, в українській мові обидва ці процеси, позначаються одним словом - «історія». Але можна скористатися німецькою мовою, в якій історія – це «Historie» і «Geschichte», тобто «історія» виражається двома різними поняттями. Робін Джордж Колінгвуд відзначав, що історія – це дії (діяння) людей в минулому. І не більше того. Історія – «Geschichte» (від дієслова *geschehen* – відбуватися, траплятися) дорівнює цьому визначенню. Це майже літописання. Історія – «Historie» – це історичне, узагальнене, комплексне, філософське осмислення минулого. Іншими словами саме історик від «Historie» пише свою історію. По-перше тому, що знає, з яких світоглядних позицій, по-друге, знає, що буде потім. Перший з відзначених аспектів в дисертації, правда, проявився дещо повніше, виразніше.

Заслуговує уваги авторський аналіз ролі дипломатії Української РСР у становленні системи міжнародного гуманітарного права.

Аргументовано оцінено вклад дипломатичних органів УРСР у становлення та розвиток права міжнародної безпеки зокрема щодо інститутів контролю за обігом ядерного озброєння, а також заборони інших видів зброї масового знищення (хімічної та бактеріологічної).

Досить ґрунтовно з'ясовано роль дипломатичних структур УРСР у закріпленні в практиці міжнародних відносинах ХХ ст. «доктрини обмеженого суверенітету».

Визначено не лише позитивні впливи безпосередньої діяльності української дипломатії, спрямовані на утвердження норм нового міжнародного права, а й дії об'єктивно деструктивного характеру; надана їм політико-правова оцінка;

Охарактеризовано ступінь зовнішньополітичної самостійності Києва в загальному тренді радянської міжнародно-правової доктрини і практики її реалізації.

Проведено історико-правові паралелі між радянською доктриною обмеженого суверенітету союзних республік та держав т. зв. соціалістичної співдружності і сучасними політичними претензіями РФ на глобальне домінування на пострадянському просторі.

Варта підтримки оцінка ролі дипломатичних представників Української РСР у врегулюванні регіональних військових конфліктів, у боротьбі з апартеїдом та расовою дискримінацією у Південній Африці.

Наукове значення результатів дослідження полягає у тому, що воно розв'язує актуальне для вітчизняної історико-правової науки завдання: розкриває участь Української РСР, у процесі становлення та розвитку нового міжнародного права. Зроблено це на основі особистих самостійних досліджень дисертантки.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання для подальших наукових розробок з питань зовнішньої

політики України, у практиці дипломатичних структур України, у навчальному процесі в юридичних вишах.

Щодо апробації дисертації, то її основні результати обговорені і схвалені на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ та кафедри історії держави і права Інституту права та психології національного університету «Львівська політехніка». Вони відображені у 5 наукових статтях.

Автореферат дисертації адекватно відображає структуру, основні положення та висновки дисертації.

Дисертація написана літературною мовою, у літературному стилі.

Зміст дисертації відповідає науковій спеціальності 12.00.01, з якої вона й подана до захисту.

Разом з тим дисертаційне дослідження Ю.С. Біленкової містить, на наш погляд, ряд спірних, дискусійних положень, оцінок та висновків, окремих неточностей, викликає низку роздумів, що відкриває широкий простір для наукової дискусії.

1. Не зовсім відповідають темі і меті дисертації формулювання змісту об'єкта і предмета дослідження. Очевидно, його складає не саме «нове міжнародне право», а участь політико-правових суб'єктів Української РСР у його творенні і утвердженні.

2. Назва третього розділу – «Зовнішньо-політична діяльність Української РСР з розробки і практичного утвердження інститутів нового міжнародного права». Але в тексті розділу мова, по суті, йде не про інститути міжнародного права, а про напрями і форми зовнішньополітичної діяльності Української РСР. Термін «інститути» практично не вживається.

3. Перші два слова назви першого розділу – «Історіографія проблеми...» у підрозділі 2.1 замінені словом «бібліографія». Але ж «історіографія» і «бібліографія» не тотожні. Бібліографія – це просто

список джерел, літератури, це покажчик, а історіографія – це, по суті, аналіз стану дослідженості теми.

4. Знаменитий французький вчений Луї Пастер писав: «Приберіть 100 чоловік з історії Франції і історії Франції не буде». Це стосується кожної країни, нації, держави, кожної сфери їх життя. Роботі вочевидь бракує особистісного елементу розглядуваних процесів. Для прикладу можна сказати, що в дисертації практично не згадуються А. М. Зленко (в червні був 80-річний ювілей). Згадується Г.Й. Удовенко, але автору відома лише його брошура – (45 с.), видана 1984 р. товариством «Знання». Крім того формування національного українського дипломатичного корпусу – один із основних факторів актуальності теми дисертаційного дослідження.

5. В дисертації зроблено біля десятка посилань на архівні документи (ЦДАВО – 8, Архів МЗС України – 1). Але жодної інформації про зміст цих документів (їх назви, назви фондів і т.д.) нема ні у вступі, ні у підрозділі 2.1., ні у списку джерел. Названі архіви навіть у списку скорочень не вказані.

6. На с. 18 автор виділяє «другу групу бібліографічних джерел» дисертаційної проблематики – праці зарубіжних вчених. По-перше, що таке «бібліографічні джерела»? А по-друге, праці зарубіжних вчених належать не до джерел, а до історіографії дослідження.

В дисертації наводиться цілий ряд зарубіжних публікацій з питань дослідження. Але майже всі вони – продукт часів СРСР. Зарубіжна думка ХХІ ст. про міжнародне право в дисертації практично не представлена.

7. І нарешті про найцікавіше, найважливіше для мене та, очевидно, і для дисертації питання: чи була Українська РСР державою?! На с. 6 дисертації п. Ю. Біленкова пише: «На нашу думку ототожнювати радянський Київ і радянську Москву у питаннях ідентифікації засад зовнішньої політики та визначення акторів (на мій погляд, краще авторів)

т. зв. нового міжнародного права є профанацією». Відповідь на поставлене питання буде за чи проти цього твердження дисертантки.

Висновок

Висловлені зауваження мають в основному дискусійний характер і не применшують значимості рецензованого дослідження. Дисертація «Участь політико-правових суб'єктів Української РСР в розробці та утвердженні основних інститутів міжнародного права (1944-1991 рр.)» відповідає діючим в Україні вимогам, а її автор – Біленкова Юлія Сергіївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри людських прав

Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

 М.В. Никифорак

